

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Ingūna Patmalniece

Preiļu Valsts ģimnāzijas direktores vietniece
audzināšanas darbā, latviešu valodas un literatūras
skolotāja

Darba lapas
latviešu valodas stundām

MORFOLOĢIJA

Morfoloģija ir valodniecības nozare, kas pēta vārdu sastāvu, vārddarināšanu un vārdšķiras.

1. uzdevums. Pārbaudiet savas iepriekš uzkrātās zināšanas! Pasvītrojiet vai ierakstiet pareizo variantu!

Lokāmās vārdšķiras ir: darbības vārdi, lietvārdi, saikļi, īpašības vārdi, skaitļa vārdi, vietniekvārdi, apstākļa vārdi, partikulas.

Lietvārdiem ir 6....., bet darbības vārdiem 3

Īpašības vārdiem ir un galotnes.

Vārda lokāmo daļu sauc par

VĀRDA SASTĀVS UN JAUNU VĀRDU DARINĀŠANA

2. uzdevums. Pasvītrojiet vārda sastāvdaļas!

Varonis, varonība, skaņa, saskaņa, cilvēks, cilvēcība, steigties, steidzināt, domāju, vakars, novakare, labsirdība, svelme, svešatne, rociņa, māšele, domāšana, vedekla, sieviete, pienene.

VĀRDA SASTĀVDAĻAS IR

VĀRDA DAĻU BEZ GALOTNES SAUC PAR VĀRDA **CELMU**, PĒDĒJO PIEDĒKLI KOPĀ AR GALOTNI – PAR **IZSKANU**. Vārda **gleznotājs** sastāvs:

Sakne – Vārda celms –

Piedēkļi – Izskaņa -

Galotne -

PIRMATNĪGI UN ATVASINĀTIE VĀRDI, pierakstiet definīciju un piemērus.

Pirmatnīgi vārdi sastāv no

Atvasinātie no

Uzraksti izmantotos vārdu atvasināšanas līdzekļus:

Sasniegt, neveiksme, pēcvārds -

Gaisotne, stāstnieks, skaņot -

Piekraste, pakraste, pazare, aizkrāsne -

Sekas – secināt, valgs – valdzināt, draugs – draudziņš -

e-pasts, e-klase, e-paraksts -

Būvvieta, spēkavīrs, simtkājis -

3. uzdevums! Uzrakstiet katram vārddarināšanas paņēmienam 4 atbilstošus vārdus!

.....
.....
.....

4.uzdevums! Nosaki vārda sastāvu!

Skolnieks, darbnīca, labībiņa, skolnieciņš, pārceltuve, vīzija, dzīvība, pagātne, plēsums, smiekliņš, dzejniece, dzejnieks, montāža, darbinieks, bruņinieks.

5. uzdevums! Liec vajadzīgās pieturzīmes! Pasvītro piedēkļus! Nosaki vārdšķiras!

Ar labpatiku velns atcerējās neskaitāmus pavasarus un vasaras kad ezeriņš stāvēja sūnākļa rāmajā sejā kā zila acs atspoguļodams visu kas pār viņu dusēja vai laidās Tādos reibinošos dienas vidos velnam vajadzēja tikai nošķaudīties vai pabāzt vienu ragu no cera laukā kad cilvēki muka krusta nemetuši tikai pastāvīgie sūnākļa iemītnieki viņa nebijās Tur visā mierā tekāja lapsas lēkāja zaķi un zalkši sildījās uz ciņiem satinušies raibos ritumos zem kroplām aptrusušām priedītēm rubeņu mātes gulēja naktīs ar spārniem bērņus apsegušas.

(J.Jaunsudrabiņš)

LIETVĀRDS

1.vingrinājums. Uzrakstīt personvārdus vienskaitļa datīva locījumā!

Valts Adamkus	Jānis Bergs – Bergmanis
Jurģis Paško	Inguss Ciprus
Vilis Pavasars	Anna Meļko
Krists Pavasaris	Markus Liepa
Līga Janaua	Ivars Upe

2.vingrinājums. Labo, kur tas ir nepieciešams!

Biedeklis	Klabeklis	Māceklis	Audzeknis
Sēdeklis	Trauceklis	Spīdeklis	Piestatne
Tureklis	Kaveklis	Līdzeklis	Senatne
Vēzeklis	Mudžeklis	Gaismeklis	Zinatne
Piemineklis	Pineklis	Zirneklis	Jaunatne
Perēklis	Miteklis	Tausteklis	Pagatne
Juceklis	Vēdeklis	Staipeknis	Vienatne

3.vingrinājums. Nosvīturo nepareizo formu!

	Vāzu/ vāžu
Tālskata/ tālskaša	Šprotu/ šprošu
Valda/ Valža	Pākstu/ pākšu
Visvalda/ Visvalža	

4.vingrinājums. Veido pamazināmo formu!

Miegs –	Rudens –
Kūka –	Diegs-
Brīdis –	Suns –
Nakts –	Uguns –
Zoss –	
	Bite –
	Ūdens –
	Tēvs –
	Māte -

5.vingrinājums. Labo nepareizu vienskaitļa vai daudzskaitļa lietojumu!

Par komandieriem jācenšas izvēlēties cilvēkus ar augstākām izglītībām.

Kartupelis uz mūsu galda. Kartupeļa saglabāšana līdz pavasarim.

Uz sapulci jāierodas vismaz vienam vecākam no ģimenes.

Strādnieki uzsākuši streiku, protestējot pret masveida atlaišanām no darba.

Šis masāžas veids ieteicams problemātiskām ādām.

Nodarbības notiek 5. un 6.auditorijās.

6.vingrinājums. Labo vārdus, kuros nepieciešams lielais sākumburts!

I.Freimaņa grāmata „laiks. laikmets. mode” veidota, balstoties uz Jāzepa Vītola latvijas mūzikas akadēmijā, valsts mākslas akadēmijā un Rīgas manekenu un stilistu skolā lasītajām lekcijām. Šajā grāmatā var atrast daudzus interesantus faktus par modes kaprīzēm – gan par to, ka savulaik par labākajām audējām Eiropā uzskatīja Flandrijas audējas, gan par indiešiem pazīstamiem 544 krāsu nosaukumiem, gan par tērpu maiņu romā, Ēģiptē, parīzē. Pat cimdiem vēsturē ir sava vieta. Viduslaikos rakstītajā franču varoņeposā „dziesma par rolandu” karalis Kārlis lielais sūta savu bruņinieku Galenonu par sūtni pie mauriem.

1995.gada 1.decembrī valsts prezidents Guntis Ulmanis sirmajai tautas daiļamata meistarei Jetei Užānei pasniedza triju zvaigžņu ordeni. Lielais lāču ezers, Veļikije luki, Līgo Svētki.

7.vingrinājums. Salieciet pieturzīmes! Nosakiet lietvārdu deklinācijas!

1. Pie kamīna atļaidies ozola krēslā sēdēja karalis nolīcis savas mazās kājas kuras tā mīlēja mieru un gaismu uz nosūbējušām sudraba restēm.
2. Pēc medībām vai dzīrēm viņš sēdēja savā krēslā kā sila šalkā.
3. Dzirdēja kā lapsas rej kā zaķi pūš un lācis ķepu zīzdams īd aiz paegļu krūma.
4. Kad logā nodzisa vakars nolaida smagos damasta priekškarus un zāles viņā galā kā zelta tulpe aizdegās svece durvīs parādījās krāsncuris.
5. Un svece ziedēja viņa drebošā rokā un ķēniņš ņēma skalus kā pārplēstus puķu kātus kuri notecējuši ar maigu rožu sulu.
6. Tik bērni čaloja pie ķēniņu pāra kājām noreibuši no uguns un medus ko krāsncuris viņiem atnesa zīda trauciņā.
7. Bet kad ķēniņš bija sapīcis kas arvienu notika pēc lielās valsts dienas viņš uzkliedza krāsncurim Tagad dod man kaut ko skābu!
8. Un kamēr praulos klusi pīkstēdama pacēlās dūmaina uguntiņa karalim patika nodoties saīgumam un klusam lāstam.
9. Krāsncuris stāvēja klāt un meta ugunī vītušus paegļu zariņus, kuri skaļi švīkstēdami pārvērtās garās vieglās zelta ķēdēs bērza žagariņus tievus un šmaugus kurus bija licis plūkt pirmajos pumpuros kad pirmie rubeņu rūc.

Īpašības vārds

1. vingrinājums. Salieciet pieturzīmes!

Īpašības vārdus ar nenoteikto galotni pasvītro ar vienu svītru, bet ar noteikto galotni – divām svītrām!

Rudens ar zeltainajām krāsām piesilda vispelēkākās lietus dienas lai nav skumji. Cauri dainām kā zaļi zeltains dzīpars vijas zīlīte. Rotu zīles viz un skan bet krāsainie putni sevi allaž apliecina ar krāšņo balsi. Lai cik gara un barga ziema zīlīšu dzeltenās krūtīs ir gundegām pieziedējušas pļavas un īsie sīcieni kvēlas liesmiņas.

Kad sniegainos laukos un mežos vēl nav nekādas pavasara jausmas to tur ienes zīlītes pirmā dziesma tik sudrabaini sirsnīga ka atkūst visaizsalušākā sirds.

Bet zeltainajās lapās jo bieži saklausāma sevišķi mundra mūzika jo nu ir nākušas klāt jaunāko zīlīšu audzes kas vecāku pavadībā šaudās pa koku zariem. Tās ir skaisti krāsainas košajās rudens lapās. Trauksmaini izplaukst un sakļaujas vingrie spārni te vienam te otram zaram pieķeras smalkās kājas acu spoguļi ielūkojas visapslēptākajā žuburā.

Rāmās saules dienās kad zilās debesis un spoži ūdeņi visdzidrāk skan zīlīšu zeltainā mūzika.

Izrakstiet īpašības vārdus, grupējot tos stabiņos!

Pamata pakāpe	Pārākā pakāpe	Vispārākā pakāpe

Salīdzināmo pakāpju nav īpašības vārdiem, kuru nosauktā īpašība nevar ne palielināties, ne samazināties:

- 1) attieksmes īpašības vārdiem ar izskaņu – **ējs** (malējais, pēdējais, vakarējais, vidējais)
- 2) daudziem īpašības vārdiem ar izskaņu – **isks** (klimatisks, vēsturisks, sabiedrisks)
- 3) dažiem internacionālas cilmes vārdiem (maksimāls, minimāls, optimāls)
- 4) dažiem latviskas cilmes vārdiem (bezglīgs, mūžīgs, mirstīgs, vienīgais, bass)

Salīdzinājumos izmanto palīgvārdus: saiklus (kā, nekā), prievārdus (par)

Apgalvojums – ir par, nekā

Noliegums – nav par, kā

Pēteris **ir** gudrāks Mārtiņu. Tēlainā informācija ir iedarbīgāka verbālā.

Pēteris **ir** gudrāks Mārtiņš. Ūdens līmenis upē nebija augstāks iepriekš.

Tīģeris **nav** ātrāks gepardu. Rīts ir gudrāks vakaru.

Tīģeris **nav** ātrāks gepards. Vieglāk ir būt gudram citu vietā savā.

Piedēklis –īg – apzīmē abstraktāku, vispārīgāku īpašību, turpretim- isk- apzīmē piemērotību vai atbilstību tam, ko izsaka konkrētais vārds, no kura darināts īpašības vārds:

dabīga izturēšanās,	bet	dabiskais zīds, dabiskās sulas, dabisks medus,
tikumīga rīcība,	bet	tikumiskā audzināšana,
tiesīgs saņemt mantojumu,	bet	tiesiska valsts, tiesiska iekārta,
cilvēcīgs priekšnieks,	bet	cilvēciskas bailes.

Piedēklis -īg- salīdzinājumā ar -ēj- arī izsaka vispārīgāku, abstraktāku īpašību, turpretim – ēj- izsaka vietas, laika, veida nozīmi:

vispārīgs spriedums,	bet	vispārēja atbrūņošana,
ilggadīgie augi,	bet	ilggadējs darbs (tāds, kas ilgst vairākus gadus),
kopīgs liktenis, kopīgi uzskati	bet	kopējs paziņa, kopēja māja, kopējas gaitas,
divkārtīga dzija,	bet	divkārtējs brīdinājums,
vienreizīgs skaistums,	bet	vienreizējs pabalsts.

2. vingrinājums. Izvēlieties pareizo formu! Nepareizo svītrojiet!

Efektīvas/efektīgas zāles	Pirmatnīgie/pirmatnējie cilvēki
Viengadējas/viengadīgas puķes	Klinšains/klintains krasts
Galēja/galīga uzvara	Kopējā/kopīgā parādu summa
Necilvēcīgs/necilvēcisks darbs	Vienpusīga/vienpusēja paralīze

3. vingrinājums. Pārdomājiet un pasvītrojiet īpašības vārdus, kuriem var darināt salīdzināmās pakāpes! Pamatojiet, kāpēc!

Ekstrēms	Normāls
Citāds	Oficiāls
Mistisks	Minimāls
Obligāts	Praktisks
Pragmatisks	Origināls
Maksimāls	Astoņgadīgs
Tropisks	Savstarpējs
Perspektīvs	Legāls
Iepriekšējs	
Kolektīvs	
Vienāds	
Optimāls	

FONĒTIKA

1. Izlasiet tekstu!
2. Lieciet pieturzīmes!
3. Izrakstiet vārdus, kuros vērojamas pozicionālās un vēsturiskās skaņu pārmaiņas!
Sagrupējiet tabulā!

Pelnrušķīte nosēzdamās pie pavarda sāka nosistu kraukli plūkt. Viņa izplūca spalvu pa spalvai kā savas dzīves tumšās stundas un zem viņas pirkstiem parādījās kraukļa miesa. Tā bija liesa un zilgana kā pelni. Un kad tas noplūkts gulēja viņai uz ceļiem tas izskatījās tik bēdīgs ka viņai gribējās to apglabāt vai mest tālu prom. Uguns dega pavardā. Nakts bija gara. Pelnrušķīte piecēla solu pie lodziņa un skatījās ārā vai neredzēs zvaigžņu lietu līstam. Viņas namiņš ir tumšs un šaurs durvis uz pamātes istabu ir aizbultētas. Tur ir lieli logi tur ir silts un gaišs tur varētu stāvēt ievas pilnos ziedos un spoguļoties siltos zaļos sienu spoguļos. Pelnrušķīte apmaisīja vīrumu un pielika karoti pie lūpām. Vīrums bij melns un rūgts rūgts. Viņa pakrita un nomira pelnos un asarās. Bet kad viņa bija nomirusi tad viņa dabūja spārnus jo nu viņa par dvēseli bij palikusi un nekas viņai nebija ne aizslēgts, ne aizbultēts.

2. Nosaki platā un šaurā e, ē lietojumu!

Dēliņš, mēs, nest, vēdeklis, tēvs, zeme, Venta, sēnot, ērts, vecpilsēta, nenākt, ieleja, svece, Zemgale, bet, peldēt, vēsture, mežs, bezdarbnieks, veselība, eglēm, vecums, sekoju, Ventspils, elfs, Elizabete, galotnēm, debess, Erna, sestdiena, sērdienis, vectētiņš, berat, cēlu, (tu) ved, uzzīmēts, dzelzs, viņi ved, avenājs, eglaine.

1. Atrodiet tekstā skaņu pārmaiņas! Grupējiet tās tabulā! Salieciet pieturzīmes izceltajā teikumā!

Pirmā gaismiņa nebija tik pelēcīgi drūma kā citus rītus. Jau atkal līnāja, tomēr vietumis starp mākoņiem varēja redzēt bāli zilas plaisas. Vīrietis piecēlās pirmais. Viņš izstaiņājās, dziļi ieelpoja un nodomāja, ka gaiss jauki smaržo. Pēc salijušām lapām un sēnēm. Laba smarža. Viņš uzmeta skatienu sievietei un elfam, kas vēl gulēja. Tad savāca savas mantas, paņēma vamzi, ar kuru vakarā bija apsedzis elfu, uzkāra kaklā tarbas, lika pār plecu nūju un gāja prom. ***Kāpdams lejā pa nogāzi viņš atskatījās un uzlūkoja sievieti un mazo elfu kas kā divi vīstokļi gulēja līdzās ugunskura paliekām.*** Mazais elfs aukstumā nodrebinājās. To varēja saredzēt pat iztālēm. Vīrietis gāja atpakaļ, uzsedza ādas vamzi elfam un, sabikstījis ogle, piemeta ugunskuram malku. Tad vēlreiz devās prom. Nokāpis līdz pusnogāzei, viņš atkal atskatījās un mirkli vēroja abus vīstokļus pie ugunskura. Nogājis vēl pusjūdzi, viņš vēlreiz pameta skatienu pār plecu. Ugunskura liesmu sārtums saplūda ar stariem, ko raidīja austošā saule, kas pēc daudziem mēnešiem pirmo reizi uz dažām minūtēm parādījās pie apvāršņa. Kaut arī vīrietis bija nogājis labu gabalu, gulētāji vēl aizvien bija saskatāmi. Vīrietis ilgi stāvēja un nolūkojās uz viņiem, tad lēnām, solo pa solim, devās atpakaļ. (S. de Mari "Pēdējais elfs".)